

Історія України

УДК: [572.087: 904.5] (477.53) «16»

Юрій Долженко

ЕТНІЧНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ СОТЕННОГО МІСТЕЧКА ЛЮТЕЇНЬКА XVII СТ. ЗА ДАНИМИ КРАНІОЛОГІЇ

У статті проаналізовано залишки людей, похованих в сотенному козацькому містечку Лютецька в XVI–XVII ст. Проведено порівняльний аналіз морфологічних комплексів цієї вибірки з населенням Східної Європи XVI–XX ст. Виявлено, що за даними краніометрії, чоловіча досліджувана серія проявляє подібність до груп з московських південних колоній, а також західних латишів, черепів з сумської групи, білорусами, молдаванами. Своєю чергою жіноча група, за даними краніометрії, також знаходить аналогії з українками східних регіонів, білорусками Полісся, українками із Сум. За даними етнічної краніоскопії, де жінки і чоловіки розглядалися спільно, досліджувана вибірка не знаходить собі подібних на даному етапі дослідження. На черепках з Лютецьки виявлено найбільший відсоток клиноподібного верхньощелепного шва серед Лівобережних груп, який загалом трапляється частіше у європеїдів, ніж у монголоїдів. Відмічено найнижчі відсотки надорбітних отворів на черепках із Лютецьки з серій, досліджених на сьогодні з території Слобожанщини, що також свідчить про європеїдність групи.

Ключові слова: краніологія, краніоскопія, фенетика, антропологія, козацтво, Лютецька, сотенне місто, поховання.

У 2008–2010 рр. спільною археологічною експедицією Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка та Полтавського краєзнавчого музею імені В. Г. Кричевського (керівник – Коваленко О.В.) були проведені дослідження на місці Успенської церкви в с. Лютецька Гадяцького району Полтавської області [29, с. 174-180]. Успенська церква була споруджена 1686 р. коштом Михайла Бороховича (лютенського сотника, гадяцького полковника (1687–1705 рр.), наказного гетьмана в походах Івана Мазепи). Споруда відносилася до етапних творів архітектури українського відродження. Церква була трипрестольна з приділами в ім'я архангела Михаїла та Святої Трійці, мала різьблений п'ятиарусний іконостас. З плином часу, пам'ятка почала руйнуватися, в 1974 р. була підірвана, остаточно рештки храму та дзвіницю знищили у квітні 1985 р.

До побудови мурованого храму на його місці розміщувався невеликий дерев'яний храм, побудований мешканцями Лютецької слободи та розпочав функціонувати цвинтар, який, в цілому, діяв до початку XIX століття. В ході археологічних досліджень було виявлено близько 250 ґрунтових поховань, які розміщувалися дуже щільно, інколи взаємно перекриваючи одне одного до 5 разів. Також знайдено 13 склепових поховань членів родини Бороховичів та священиків, розміщених всередині та обабіч мурованого

Ю. Долженко. Етнічний склад населення сотенного містечка Лютецька XVII ст. ...

храму [21, 22]. Саме ці рештки стали основою для краніологічного аналізу, результати якого пропонуються в даній публікації. Метою досліджень було встановлення етнічного складу населення Лютецьки, спочатку слободи, згодом — сотенного містечка. Для початку з'ясуємо процес заселення цієї території та спробуємо зкорелювати його з даними антропології.

Історія заселення території за писемними джерелами. Про існування після битви на р. Ворсклі 1399 р. постійних міст чи поселень та долю попільських земель відомо мало. На думку Л. Падалки, хоча поселення й існували, але їх життєздатність була нестійкою — населення з'являлося в мирний час і зникало при загрозі татарського нашествия [34, с. 29-31]. Після жахливої татарської руйнації краю 1482 року, яка була спровокована московітами, наш край став фактично пустелею. Місцеве населення було майже винищене, лише незначна його частина мігрує північніше, ховаючись у лісах, або переселяється на Правобережжя. Наступне заселення краю пов'язане із наслідками Люблінської унії 1 липня 1569 р. Землі Попсілля, поряд із іншими територіями колишнього Переяславського та Чернігово-Сіверського князівств, оживають і залюднюються. Після унії, українські землі у складі Речі Посполитої об'єднувалися у 6 воєводств: Руське, Белзьке, Волинське, Київське, Подільське, Брацлавське. З 1618 року з'являється Чернігівське воєводство, що утворилося на землях, відторгнутих від Московського царства. Землі Гадяччини увійшли до Київського воєводства, а саме до Черкаського староства.

Поява великої латифундії (земельного володіння) Конєцпольських зумовлена встановленням адміністративного контролю над околицями Київського воєводства. За Станіслава Конєцпольського (у 1632–1646 роках — коронного гетьмана; 1637–1643 — старости переяславського, у 1636–1646 роках — державці гадяцького) [46] починається створення прикордонної фортечної лінії та осадження слобод. Як простежив П. Кулаковський, Лютецька «осіла» у 30-х рр. XVII ст., тоді ж й були збудовані перші укріплення [28, с. 260-297]. 20 грудня 1636 р. Станіслав Конєцпольський одержав від короля привілей, за яким отримував Миргород, Яблунів, Чумбак, Полтаву, Краснопіл, Жигмонтів, Гадяч, Лютенку з околицями, а також урочища Кременчук, Соколова Гора та інші понад ріками Хорол, Псел, Ворскла, Оріль, Самара аж до їх впадіння у Дніпро. За привілеєм дозволялося на наданих територіях осаджувати людей, тобто проводити заснування нових поселень. Те що цей населений пункт існував підтверджують розвідувальні дані московської сторони: наприкінці 1636 р. царські судді під час переговорів з комісарами Речі Посполитої відзначали факт існування по Пслу, крім Гадяча і Сар, ще й «острожка» (тобто невеликої фортеці) Лютецьки.

У листопаді 1643 р С. Конєцпольський уклав із шляхтичем Мартином Длуським контракт, за яким віддавав в оренду на три роки Гадяцьку волость — міста Гадяч, Лютецьку та Рашівку з навколишніми селами [10, с. 25-44]. Отож перші осадники, вірогідно, окрім земляних укріплень, спорудили і дерев'яну церкву, яка проіснувала до 1687 р. Писемні джерела не подають про неї відомостей, окрім згадки про існування церкви на місці новопобудованої мурованої. Ці дані уточнені за археологічними джерелами, адже 2010 р. розкопками досліджено рештки фундаменту дерев'яної церкви та ділянки цвинтаря навколо неї. Звідки ж переселилися слободяни? Відомо, що у 1626 р., коли заселялося Нове та Сарське городища, переселенці прибували сюди за наказом новгород-сіверського капітана Цчасного Вишля. Основна маса населення

Ю. Долженко. Етнічний склад населення сотенного містечка Лютецька XVII ст. ...

переселялась сюди з Черкас, Канева, Переяслава, Білої Церкви та навіть з Полоцька. У 1646 р. І. Вишневецький захопив Лютецьку [5] і вона перейшла, щоправда ненадовго, до володінь Вишневецьких.

Отже, дані про заселення цієї території неповні та фрагментарні. Спробуємо доповнити їх аналізом антропологічного матеріалу. В даній роботі ми порівнюємо чоловічу і жіночу серії із Лютецьки з синхронними групами Східної Європи за даними краніометрії, краніоскопії та краніофенетики.

Попередній антропологічний звіт за матеріалами з с. Лютецька був поданий Л. Ф. Каськовою та А. В. Артемьевим [20]. Захворювання зубо-щелепного апарату сотенного міста досліджувала О. В. Мінейко [30, с. 131-143]. За методикою Рудольфа Мартіна [55], Ortner D. J. [52], Buikstra J. [51], Ubelaker D. N. [50], Ю. В. Долженко подав краніологічну характеристику як чоловічої (24 черепа) так і жіночої серії (21 череп). На відміну від чоловіків, із жіночого населення слободи вдалось виокремити два антропологічні варіанти [14, с. 487-507]. При співставленні 1-го морфологічного типу з синхронними серіями, виявлена слабка статистична близькість з південними українками, другий краніологічний варіант проявив подібність з жіночою вибіркою із Вишгорода і меншою мірою з київською групою із Михайлівського монастиря. Як ми знаємо, антропологами був виокремлений центральноукраїнський краніологічний тип на матеріалах XVII–XVIII ст. [39, с. 114]. У цілому краніологічний тип чоловічої вибірки з Лютецьки брахікранний з помірно широким обличчям та сильним випинанням носових кісток відносно лінії вертикального профілю обличчя. Отже, чоловічу вибірку з Лютецьки не можна віднести до центральноукраїнського антропологічного типу у зв'язку з тим, що у останнього відносно ширше обличчя.

Краніометрія. *Зіставлення груп населення із могильника Лютецька та сусідніх територій (міжгруповий аналіз).* При зіставленні населення, що залишило могильник Лютецька XVII –XVIII ст., з серіями синхронного періоду, нами був проведений математичний аналіз із застосуванням декількох статистичних методів: канонічний багатовимірний аналіз [12, с. 212-230] за допомогою програми CANON-2,50; кластерний багатовимірний аналіз [12, с. 230-277]. При інтерпретації даних, використані комп'ютерні програми, створені А. Г. Козінцевим в 1993 г., а також А. В. Громовим у 1996 р.

У міжгруповому аналізі чоловічих черепів, використано 13 краніологічних ознак та один індекс, які мають найбільшу таксономічну цінність: три основні діаметри черепної коробки, найменша ширина лоба, вилична ширина, верхня висота обличчя, висота і ширина носа, висота і ширина орбіти, кути горизонтального профілювання, симотичний індекс та кут випинання носа до лінії профілю обличчя.

Для виявлення аналогів серед близьких до сучасності груп, було виконано співставлення вивченої серії з широким колом порівняльних матеріалів XIV–XVIII ст. з території Східної Європи (32 групи). Козіно [19, с. 433–440], Чигирин, Київський Михайлівський монастир, Вишгород [39, с. 55–61; 34, с. 381-391; 36, с. 49-54; 35, с. 75-77]; Жовнино XVI–XVIII ст., [48]; Луцьк XVII–XX ст., (збірна серія) [17, с. 7–25; 13]; Батурин XVII–XVIII ст., [47, с. 40-56]; Суми XVII–XIX ст., [4, с. 208-214]; Юрківська (Київ) [40, с. 249-254]; Білоруси, Росіяни, Себез, Стара Ладога, Українці (східні, південні, центральні та західні) XVIII–XIX ст. [1, с. 311-336]; Білоруси Полісся XVIII–XIX ст. [41, с. 27-28]; Латиші представлені чотирма серіями XVII–XVIII ст., дослідженими Р. Я. Денисовою – Леймані, Мариньсали XIV–XVII ст., Тервете XIV–XVII ст., Пургайлі [11, с. 241-243, 36,

Ю. Долженко. Етнічний склад населення сотенного містечка Лютенька XVII ст. ...

249-255, 223-228] та трьома групами XVIII–XIX ст. опрацьованими В. П. Алексєєвим: Латиші-1, Латиші-2, Латиші-3 [1, с. 226-231]; Молдавани представлені однією вибіркою XVII–XIX ст. – Варатік [7, с. 141-142]; Білгород [3]; Ярославль [8, с. 206]; Литовці [1, с. 234-235].

Слід зупинитися на розподілі черепів, так званих, росіян на групи В. П. Алексєєвим [2, с. 46], Одеса кінця XIX – початку XX ст. фігурує як росіяни з домішкою українців. Далі автор зазначає, що етнічна належність в інвентарних книгах не вказана, але вказана релігійна належність до православних. Отже, чи коректно московський дослідник зараховує мешканців Одеси до росіян? Такий підхід на мою думку є не коректним. Особливим цинізмом можна назвати таке речення дослідника – «до серії (Одеської) увійшли декілька черепів православного населення міст Крима, які в основній масі також було рускім». На тлі сьогоdnішніх подій в окупаційному Криму, на Східному фронті, такий підхід до розподілу матеріалу вважаю не вірним та політично мотивованим. Черепи з Курської губернії також зараховані автором до росіян. Слід зазначити що до 1954 року Курщина перебувала у складі України й сільське населення, що там проживало, переважно було україномовним, отож розгляд його як «росіян» також невірний.

На розташування чоловічих серій за першим канонічним вектором (КВ) приходиться 49,7 % загальної мінливості. Чоловіча група Лютенька з малими додатними значеннями I КВ (0,269) проявляє подібність до вибірки Орловської губернії (0,257) та південних колоній (0,284). На розподіл чоловічих серій за даним канонічним вектором (КВ) найбільш вплинули такі краніометричні ознаки: поздовжній діаметр черепної коробки, ширина і висота орбіти, верхня висота обличчя (табл. 1).

За КВ II (30,6 % загальної дисперсії) можна відмітити подібність досліджуваної групи з від'ємними значеннями вектора (-0,338) до росіян з Себезу (-0,368) та Західних Латишів (-0,378) і Пургайлі (-0,295). На розподіл серій у координатному полі найбільш значимі виявились: симотичний індекс (від'ємні значення), кут випинання носових кісток, назомалярний кут обличчя, найменша ширина лоба та виличний діаметр з додатними значеннями вектора.

За III КВ (19,5 % загальної дисперсії) чоловіча вибірка з Лютеньки з помірними додатними значеннями вектора (0,307) проявляє подібність з сумською групою (0,270), білгородською (0,244), західними Українцями (0,317), Білорусами (0,350), молдаванами (0,339). На розподіл серій найбільш значимі виявились: висотний і поперечний діаметр черепної коробки й зигмаксіялярний кут обличчя (рис. 1).

Таблиця 1.

Коефіцієнти кореляцій I–III канонічних векторів
серед 33 чоловічих груп XVI–XVIII ст.

Ознака	КВ I	КВ II	КВ III
1. Поздовжній діаметр	0.850	0.247	-0.279
8. Поперечний діаметр	-0.048	0.250	0.431
17. Висотний діаметр (b-br)	0.077	0.158	0.733
9. Найменша ширина лоба	0.260	0.321	-0.171
45. Виличний діаметр	0.199	0.302	0.256
48. Верхня висота обличчя	0.609	-0.505	-0.085
55. Висота носа	0.323	0.219	-0.276
54. Ширина носа	0.334	-0.151	-0.276
51. Ширина орбіти	0.897	-0.014	0.220
52. Висота орбіти	0.737	0.239	-0.156
77. Назо-малярний кут	0.198	-0.436	0.394
$\angle Zmr$. Зигмаксиллярний кут	-0.104	0.184	0.259
SS:SC. Симотичний індекс	-0.136	-0.604	-0.268
75(1). \angle Кут випинання носових кісток	0.117	0.557	0.131
Внесок в загальну дисперсію (%)	49.747	30.655	19.598

Таким чином, досліджувана чоловіча серія за краніометричними даними виявила подібність, переважно, з вихідцями Слобожанщини, молдаванами, західними українцями, дослідженими В. П. Алексеевим. Не виключаємо зв'язки і з білорусами та латишами.

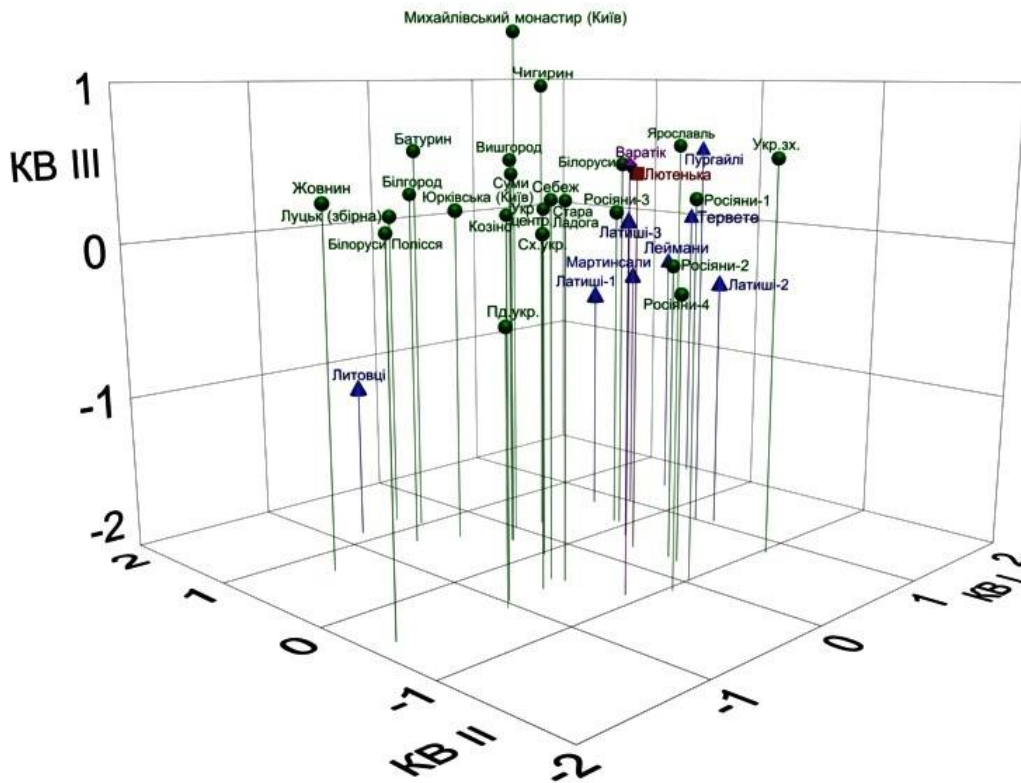

Рис. 1. Розташування 33 чоловічих серій у тривимірному просторі. Росіяни-1 (Курська губернія); Росіяни-2 (Південні колонії); Росіяни-3 (Одеса*); Росіяни-4 (Орловська губернія). (Латиші-1 – Дурбе; Латиші-2 – Західні; Латиші-3 – Східні Латиші із Лудзи).

Жіноча вибірка серій для порівняння стала меншою (27) у зв'язку з тим, що не завжди чисельність черепів надає нам змогу сформувати повноцінну групу для статистичного аналізу. На розташування жіночих серій (рис. 2) за першим канонічним (I КВ) вектором приходиться 52,9 % загальної мінливості. Жіноча група із Лютецьки з від'ємними значеннями вектора (-0,641) статистично подібна до білгородських черепів (-0,693) та меншою мірою білорусок Полісся (-0,549). Для розподілу серій у координатному полі найбільш значимі виявились: поздовжній діаметр черепної коробки, верхня висота обличчя, висота і ширина орбіт, ширина носа, найменша ширина лоба з додатними значеннями, зигомаксиллярний кут обличчя з від'ємними (табл. 2).

Коефіцієнти кореляцій I-III канонічних векторів
серед 27 жіночих груп XVI–XVIII ст.

Ознака	КВ I	КВ II	КВ III
1. Поздовжній діаметр	0.578	-0.405	-0.356
8. Поперечний діаметр	-0.163	0.437	-0.061
17. Висотний діаметр (<i>b-br</i>)	-0.433	-0.086	0.569
9. Найменша ширина лоба	0.347	-0.225	0.132
45. Виличний діаметр	-0.167	0.436	-0.155
48. Верхня висота обличчя	0.801	0.411	0.120
55. Висота носа	0.289	0.311	-0.054
54. Ширина носа	0.432	-0.390	0.297
51. Ширина орбіти	0.522	0.408	-0.241
52. Висота орбіти	0.573	-0.016	-0.214
77. Назо-малярний кут	-0.020	0.292	0.433
$\angle Zmr$. Зигомаксиллярний кут	-0.732	0.264	-0.202
SS:SC. Симотичний індекс	0.452	-0.185	-0.477
75(1). Кут випинання носових кісток	-0.080	-0.356	-0.073
Внесок в загальну дисперсію (%)	52.917	27.188	19.895

За даним КВ II (1,108) можна відмітити певну близькість черепів жіночої досліджуваної групи до українок із Сум (1,083). На розподіл жіночих серій за другим канонічним вектором (КВ) найбільш вплинули такі краніометричні ознаки: виличний діаметр, поперечний діаметр черепної коробки, кут випинання носових кісток та висота носа.

За III КВ жіноча група із Лютеньки з малими додатними значеннями вектора (0,153) статистично подібна до українок східних регіонів (0,180) та росіянок Себежу (0,093). На розподіл серій за даним КВ найбільш значимі виявились такі ознаки: висотний діаметр черепної коробки, симотичний індекс й назомальярний кут обличчя.

Отже, досліджувана жіноча серія за краніометричними даними виявила подібність з вихідцями із Слобожанщини й росіянками з Себежу. Не виключається зв'язки і з білорусками Полісся.

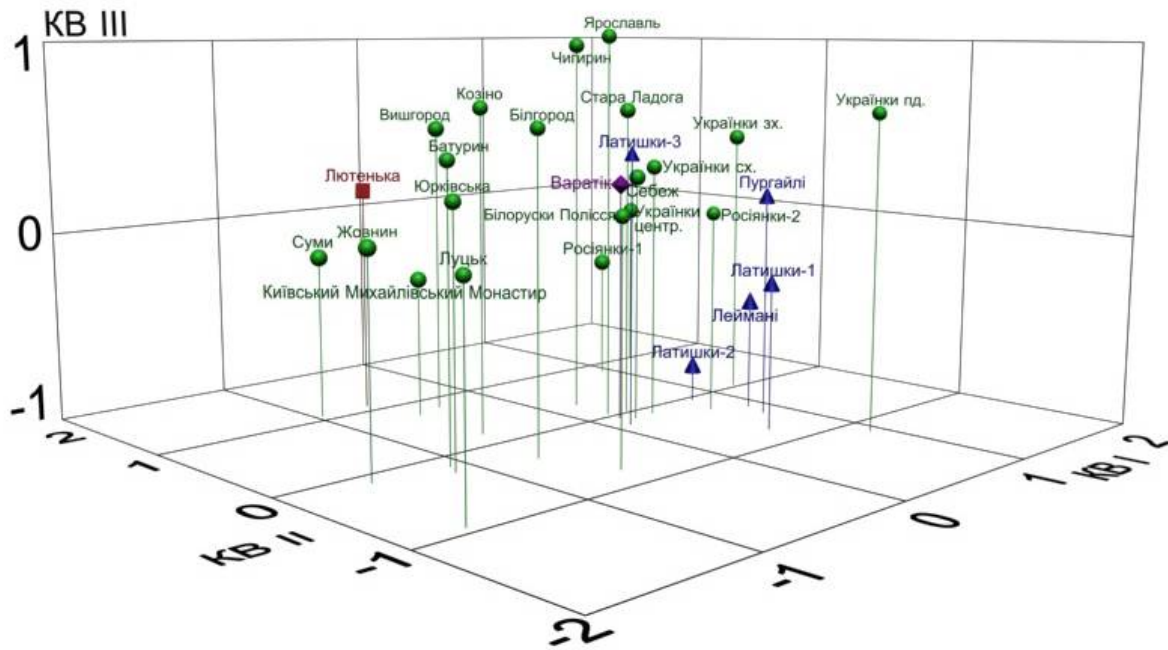

Рис. 2. Результат канонічного аналізу. Розташування 27 жіночих груп у тривимірному просторі. Латиші-1 – (Дурбе); Латиші-2 (західні); Латиші-3 (Лудза).

Етнічна краніоскопія. Позаяк в етнічній антропології, зокрема в краніоскопії, існують деякі розбіжності в плані методичного підходу до вивчення неметричних ознак на черепі людини [27; 24, с. 75-99; 9], у цій роботі застосовуються одразу дві краніоскопічні методики – О. Г. Козінцева [53, р. 213-244] та Е. Г. Беррі, Р. Я. Беррі [49, р. 361-379], що її апробувала А. А. Мовсесян [32].

На 46 черепах враховувались шість краніоскопічних ознак: індекс поперечно-піднебінного шва (надалі ІППШ); клиноподібний верхньощелепний шов (надалі КВШ); задньовиличний шов (надалі ЗВШ); підорбітний візерунок типу II (ПОВ-II); надорбітні отвори (надалі НО); потиличний індекс (надалі ПІ). Чоловічі та жіночі черепи розглядаються спільно, що надає підстави поділити серію на дві частини за століттями. Для ПІ, ЗВШ, ПОВ-II, ІППШ та НО дані склалися без урахування статі, для КВШ враховувались пів суми чоловічих та жіночих значень. Частоти ознак аналізованої групи подані у табл. 3.

Частоти краніоскопічних ознак в краніологічній серії XVII–XVIII ст. Лютецька та порівняльні дані з Дніпровського Лівобережжя

№ п/п	Серія	Століття	ПІ %	ПОВ-П %	ЗВШ %	КВШ %	ІППШ %	НО %
1.	Лютецька	XVII– XVIII	8,7 (83)	45,6 (68)	6,1 (82)	58,3 (166)	67,8 (87)	21,1 (90)
2.	Суми	XVII– XVIII	3,8 (50)	43,1 (44)	6,0 (50)	30,2 (108)	66,0 (50)	35,1 (54)
3.	Батурин	XVII– XVIII	20,4 (143)	40,6 (120)	4,6 (201)	48,0 (287)	70,4 (144)	35,0 (173)
4.	Білгород	XVII– XVIII	15,0 (106)	51,1 (88)	7,8 (102)	46,1 (215)	65,0 (103)	30,2 (119)

Умовні позначення. Тут та далі: ПІ – потиличний індекс, КВШ – клиноподібний-верхньощелепний шов, ЗВШ – задньовиличний шов, ПОВ-П – під орбітний візерунок типу П, ІППШ – індекс поперечного піднебінного шва, НО – надорбітні отвори. В дужках вказано загальна кількість спостережень.

Потиличний індекс (ПІ) у населення Лютецьки за відсотковою часткою помірний; задньовиличний шов (ЗВШ) на черепах малий; клиноподібний верхньощелепний шов (КВШ) загалом трапляється частіше у європеїдів, ніж у монголоїдів [25, с. 55; 26; 27]. Отже, досліджувана перша серія виявилась з найбільшим показником КВШ серед Лівобережних груп (58,3 %); частота підорбітного візерунку типу П (ПОВ-П) на жіночих і чоловічих черепах з Лютецьки помірні – 45,6 %. Індекс поперечно-піднебінного шва (ІППШ) – помірний (67,8 %). Оскільки незважене середнє для європеїдів дорівнює 70,5 %, а для монголоїдів – 49,9 % [27, с. 110], можна вважати досліджувану серію європеїдною. Відсотки надорбітних отворів (НО) [42, с. 119-128] на черепах з Лютецьки найнижчі з серій Слобожанщини, що свідчить про європеїдність групи (табл. 3).

Порівняльний багатовимірний аналіз. Для порівняння груп за дискретно-варіюючими ознаками використовувались комп'ютерні програми, що були створені Б. А. та О. Г. Козінцевими у 1991 році. Метод головних компонент, одна із моделей факторного аналізу [12, с. 76-117]. Аналіз здійснювався за допомогою статистичної програми PCSCOMP, яка проводить повний аналіз головних компонент та вирішує зворотне факторне завдання, а саме, знаходить значення кожного компонента для кожного об'єкта. Програма PCDENDU виконує кластерний аналіз матриці евклідових дистанцій незваженим парно-груповим методом [12, с. 230-276]. Дендрограми малювалися окремо за результатами аналізу методу головних компонент, використовуючи координати центроїдів двох перших векторів. Підрахування частот у відсотках та перетворення їх на радіани з метою стабілізації дисперсії проводились завдяки застосуванням авторської комп'ютерної програми, яка була написана в 1996 р. антропологом А. В. Громовим. Результати аналізу подані у таблицях 4–5.

Таблиця 4.

Коефіцієнти кореляції краніоскопічних ознак з головними компонентами для 19 груп (чоловіки та жінки)

Ознаки	I ГК	II ГК	III ГК
ПІ	0,878	-0,170	-0,156
КВШ	0,283	0,705	-0,262
ЗВШ	0,363	0,227	0,669
ПОВ-II	0,491	-0,679	-0,347
ІППШ	0,495	0,485	0,151
НО	0,092	-0,430	0,703
Власне число	1,479	1,459	1,176
Частка загальної мінливості, %	24,646	24,313	19,606

Таблиця 5.

Коефіцієнти кореляції між дискретно-варіюючими ознаками в серіях XVI–XX ст. (чоловіки та жінки)

Ознаки	ПІ	КВШ	ЗВШ	ПОВ-II	ІППШ	НО
ПІ	—					
КВШ	0.230	—				
ЗВШ	0.070	0.063	—			
ПОВ-II	0.433	-0.270	-0.045	—		
ІППШ	0.209	0.132	0.209	-0.101	—	
НО	0.148	-0.236	0.140	-0.027	-0.115	—

На першу головних компонентів (далі – ГК) припадає фактично 24,6 % загальної дисперсії (табл. 4). Для класифікації груп найбільш значні навантаження в ГК I припали на такі ознаки: ПІ та ІППШ. Вони і роз'єднують серії за даною компонентою. Досліджувана серія за рахунок малих від'ємних значень першої компоненти (-0,147) не знаходить собі подібних.

На другу ГК, відповідно, припадає 24,3 % загальної дисперсії. Для класифікації груп найбільш значні навантаження в ГК II припали на такі ознаки: КВШ і ПОВ-II. Досліджувана серія знов отримала великі додатні значення головної компоненти (1,644). Найближчою за II ГК можна відмітити болгарську вибірку (1,567) досліджену О. Г. Козінцевим [27, с. 8-9; 53, с. 220].

На третью ГК припадає 19,6 % загальної дисперсії. Черепи з Лютецьки отримують порівняно помірні значення ГК (-0,887). Слабку подібність можна відмітити тільки з київською вибіркою колишнього Вознесенського монастиря, нині Арсенал (-0,705) [15, с. 11-17; 18, с. 118-134].

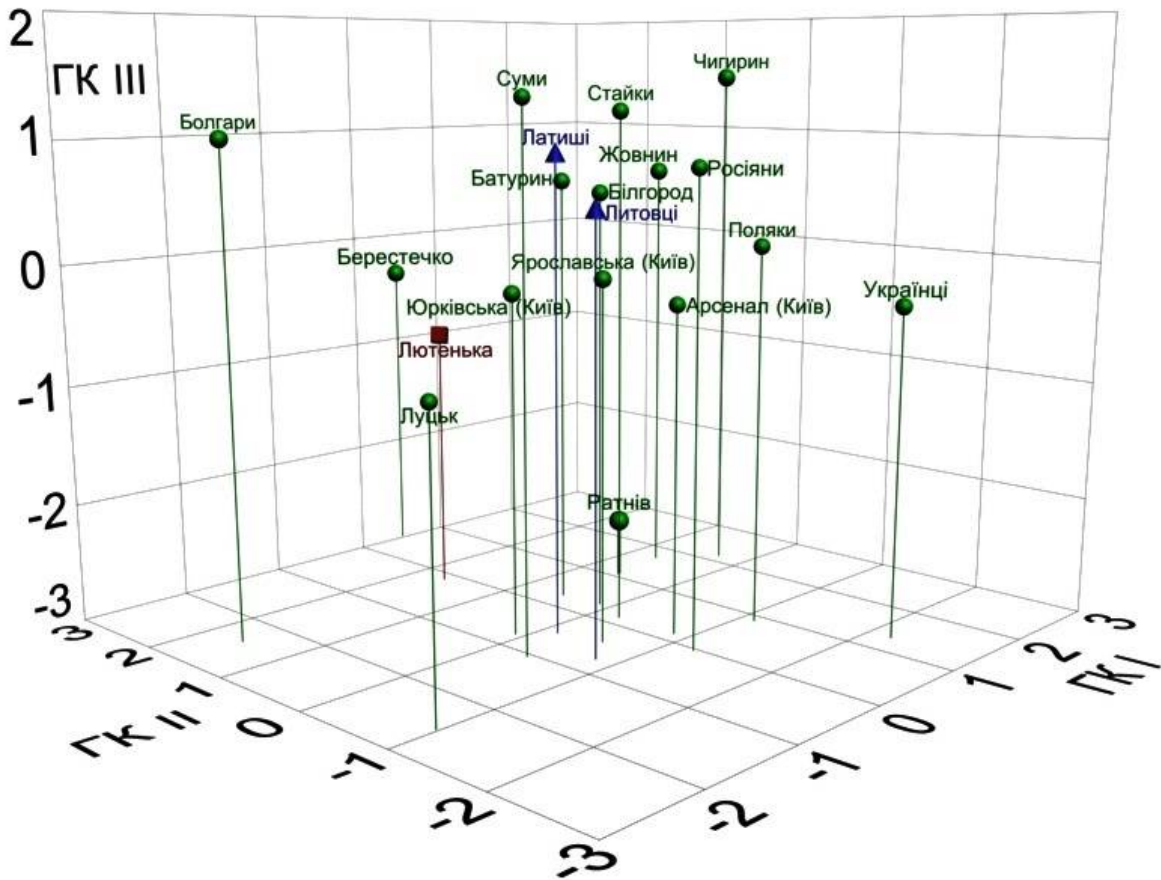

Рис. 3. Результати аналізу головних компонент. Співставлення 19 груп (чоловіки і жінки) у тривимірному просторі. Українці - збірна серія, опрацьована О. Г. Козінцевим (Харківська, Херсонська, Волинська, Подільська губернія).

Розглянемо міжгрупові зв'язки дискретно-варіюючих ознак на внутрішньо популяційному рівні (табл. 5). Найбільш сильний зв'язок (близько 0,4 за абсолютною величиною) об'єднують тільки дві ознаки: ПОВ II та ПІ. На рівні близько 0,2 до них приєднуються ще КВШ, НО, ІППШ, ЗВШ. Таким чином в даному аналізі потиличний індекс та підорбітний візерунок типу II є найбільш диференціюючі расові ознаки.

Краніофенетична характеристика могильника. Усього за цією програмою використовуючи 42 фенетичні ознаки досліджено 46 черепів (25 чоловічих і 21 жіночих та їх уламки). Розглянуті ознаки належать до наступних восьми категорій: варіанти з'єднання постійних кісток, непостійні вормієві або шовні кістки (*Ossa Wormiana*), тім'ячкові кісточки (*Ossa fonticulorum*), додаткові отвори, валики і бугорки, шипи, непостійні шви та варіанти форм швів. Дитячі черепи не враховувалися, також, матеріал не розбивався за статтю і віком, позаяк А. А. Мовсесян [31; 32] на базі дослідів підкреслює, що флуктуючий статевий диморфізм робить доцільним об'єднання матеріалу при зіставленні етнічних груп. Мета – усунення та вирівнювання різноманітно спрямованих коливань частот в ознаках, що ми досліджуємо в чоловічих та жіночих вибірках. Частоти ознак підраховувались окремо для лівої і правої сторін черепа, а також

Ю. Долженко. Етнічний склад населення сотенного містечка Лютецька XVII ст. ...

частота кожної ознаки вираховувалась як співвідношення числа ознак, що трапляються, до кількості черепів, на яких було можливо виявити дану ознаку.

Проведений аналіз дає змогу зробити наступні висновки:

1. Отже, що за даними краніометрії, чоловіча досліджувана серія проявляє подібність до груп з московських південних колоній, а також західних латишів, черепів з сумської групи, західними українцями, білорусами, молдаванами. Своєю чергою жіноча група за даними краніометрії, також знаходить аналогії з українками східних регіонів, білорусками Полісся, українками із Сум.

2. За даними етнічної краніоскопії, де жінки і чоловіки розглядалися спільно, досліджувана вибірка не знаходить собі подібних на даному етапі дослідження. На черепах з Лютецьки виявлено найбільший відсоток клиноподібного верхньощелепного шва серед лівобережних груп, який загалом трапляється частіше у європеїдів, ніж у монголоїдів. Відмічено найнижчі відсотки надорбітних отворів на черепах із Лютецьки з серій, досліджених на сьогодні з території Слобожанщини, що також свідчить про європеїдність групи.

Таблиця 6.

Частоти не парних дискретно-варіюючих ознак в серії Лютецька

№ ознаки	Назва ознаки	Лютецька		
		N	n	p, %
1.	Sutura frontalis Повний	47	2	4,25
	Неповний	47	0	0,0
16.	Os Incae completes Проста	40	0	0,0
	Неповна	40	0	0,0
17.	Os triquetrum	39	2	5,13
19.	Os apicis lambda	37	6	16,22
20.	Processus interparietalis squamae occipitalis	38	2	5,26
40.	Ossiculum bregmaticum	47	0	0,0
39.	Ossiculum suturae sagitalis S ₁	47	0	0,0
	S ₂	47	0	0,0
	S ₃	47	0	0,0
	S ₄	47	0	0,0
33.	Sutura palatina transversa пряма форма	45	0	0,0
	Опукла	45	5	11,11
	Вгнута	45	17	37,38
	Хвиляста	45	1	2,22

Ю. Долженко. Етнічний склад населення сотенного містечка Лютецька XVII ст. ...

	П-подібна	45	13	28,89
	Ломана	45	9	20,0
34.	Torus palantinus	47	12	25,53

N — загальне число ознак без пошкоджень, *n* — число випадків ознаки, *p* — частота у відсотках. Дитячі черепи не враховувались. В ознаці № 1, залишки шва над краніометричною точкою назіон рахувалися як відсутність метопізму.

Таблиця 7.

Середні статистичні дані та їх радіани в краніологічній серії Лютецька

№	Назва ознаки	M	R (рад)
1.	Sutura frontalis (metopica)	4,25	0,450
2.	Foramina supraorbitale	21,1	0,955
3.	Foramina frontale	5,15	0,473
4.	Spina trochlearis	7,87	0,581
5.	Foramina infraorbitale accessorium	10,53	0,673
6.	Os zygomaticum bipartitum залишки	6,1	0,499
7.	Os Wormii suturae coronalis coronalis	1,19	0,255
8.	Foramen parietale, вздовж по шву: поза швом:	13,51 45,33	0,774 1,478
9.	Spina processus frontalis ossis zygomatici: пряма форма, виступ, відросток	50,0 48,31 3,41	1,571 1,537 0,393
10.	Stenocrotaphia, H подібна: K подібна: X подібна:	1,33 2,63 1,33	0,270 0,354 0,270
11.	Processus frontalis ossis temporalis повний: неповний:	0,0 1,37	0,001 0,274
12.	Os epipteriticum, повна: неповна:	4,29 14,10	0,440 0,780
13.	Ossa Wormii suturae squamosae	15,25	0,815
14.	Foramen tympanicum	9,64	0,644
15.	Os postsquamosum	11,11	0,691
16.	Os Incae completus	0,0	0
17.	Os triquetrum	5,13	0,494
18.	Sutura mendosa	12,50	0,733

Ю. Долженко. Етнічний склад населення сотенного містечка Лютецька XVII ст. ...

19.	Os apicis lambdae	16,22	0,847
20.	Processus interparietalis squamae occipitalis	5,26	0,500
21.	Ossa Wormii suturae lamdoideae		
	L ₁	20,0	0,935
	L ₂	21,43	0,970
	L ₃	19,72	0,928
	Вздовж по шву:	2,5	0,369
22.	Os asterii	6,85	0,547
23.	Ossa Wormii suturae occipitomastoideae	2,82	0,366
24.	Foramen mastoideum		
	на потилиці:	0,0	0,001
	на соскоподібній кістці:	47,22	1,516
	вздовж по шву:	41,03	1,392
24.	Foramen mastoideum absens	52,78	1,626
25.	Canalis condylaris	52,70	1,624
26.	Facies condylaris bipartitum	2,78	0,363
27.	Canalis hipoglossalis bipartitum	17,57	0,874
28.	Tuberculum praecondylare	9,86	0,653
29.	Foramen spinosum apertum	44,74	1,466
30.	Foramen spinosum bipartitum	2,60	0,351
31.	Foramen pterygospinosum. Повна:	1,47	0,284
	Неповна форма:	17,81	0,880
32.	Foramen pterygo-alare, повний :	6,58	0,536
	неповний:	21,62	0,974
33.	Sutura palatina transversa		
	ломана форма	20,0	0,940
	вгнута форма	37,38	1,328
34.	Torus palatinus (1—3)	25,53	1,068
35.	Torus mandibularis	14,29	0,793
36.	Foramen mentale accessor.	0,0	0,001
37.	Canalis mylohyoideus	0,0	0,001
38.	Ossiculum suturae sagitalis	0,0	0,001

М – Середньо статистичні дані (%).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеев В. П. Избранное : в 5 т / В. П. Алексеев; [вступ. ст. : Т. И. Алексеева и др. предисл. : Т. И. Алексеева Рос. акад. наук, Отд. ист.-филол. наук]. — Москва : Наука, 2007. — Т. 4 : Происхождение народов Восточной Европы. — 2008. — 341, [1] с.
2. Алексеев В. П. Происхождение народов Восточной Европы : (Краниол. исследование) / В. П. Алексеев / АН СССР. Ин-т этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая. — Москва : Наука, 1969. — 324 с.
3. Безбородых В. И. Палеоантропология городских жителей Белгорода XVII—XIX вв. [Электронный ресурс] / В. И. Безбородых, Ю. В. Долженко // «Антропологический форум—Online» : Физическая антропология : методики, базы данных, научные результаты. — Санкт-Пет.: 2014. — С. 104—120. — Режим доступа : <http://anthropologie.kunstkamera.ru/07/>
4. Білінська Л. І. Населення Сум другої половини XVII—XVIII ст. за результатами археологічних та антропологічних досліджень пізньосередньовічного цвинтаря / Л. І. Білінська, Ю. В. Долженков // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. — Київ-Нікополь. — 2013. — Вип. 22. — С. 208—214.
5. Білоусько. О. А. Нова історія Полтавщини. Друга половина XVI — друга половина XVIII століття / О. А. Білоусько, В. О. Мокляк : [Пробний підруч. для 8 кл.]. — Полтава : Оріяна, 2003. — 264 с. — (іл., карти.).
6. Бірюліна О. Історико-антропологічний нарис про похованих у крипті луцької Хрестовоздвиженської (Братської) церкви / О. Бірюліна, Ю. Долженко // Старий Луцьк : матеріали X ювілейної наукової конференції «Любартівські читання» присвяченої 585-й річниці З'їзду європейських монархів у Луцьку. — Луцьк, 2014 — С. 111—123.
7. Великанова М. С. Палеоантропология Прутско-Днестровского междуречья / М. С. Великанова ; АН СССР. Ин-т этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая. — Москва : Наука, 1975. — 283 с.
8. Гончарова Н. Н. Формирование антропологического разнообразия средневековых городов: Ярославль, Дмитров, Коломна / Н. Н. Гончарова // Вестник антропологии. Научный альманах. — М., 2011. — Вып. 19. — С. 202—216.
9. Громов А. В. Краниоскопия населения Западной и Южной Сибири : География и Хронология / А. В. Громов, В. Г. Моисеев // Расы и народы. Современные этнические и расовые проблемы : Ежегодник. — Вып. 30. — М. : Наука — 2004. — С. 216—249.
10. Грушевський М. Господарство польського магната на Задніпров'ю перед Хмельниччиною / М. Грушевський // Записки українського наукового товариства в Києві. — К. : 1908. — Кн. 1. — С. 25—44.
11. Денисова Р. Я. Этногенез латышей : (По данным краниологии) / Р. Я. Денисова ; АН ЛатвССР, Ин-т истории. — Рига : Зинатне, 1977. — 360 с.
12. Дерябин В. Е. Курс лекций по многомерной биометрии для антропологов / В. Е. Дерябин ; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова ; Биол. фак. — Москва : Изд-во Московского университета., 2008. — 332 с.
13. Долженко Ю. Ciało moje grzeszne w cerkwi ma być pogrzebione u pochowane: історико-антропологічний нарис про похованих у крипті луцької Хрестовоздвиженської братської церкви / Ю. Долженко, О. Бірюліна // Zamojsko-Wolynskie zeszyty

Ю. Долженко. Етнічний склад населення сотенного містечка Лютецька XVII ст. ...

- muzealne. Замосько-Волинські музейні зошити. — Zamosc — Луцьк, 2014. — Nom (випуск) VI. — С. 35–52.
14. Долженко Ю. В. Антропологічні матеріали могильника козацького часу Лютецька / Ю. В. Долженко // Проблеми дослідження пам'яток археології східної України (пам'яті С. Н. Братченка). — Луганськ: 2012. — С. 487–507.
 15. Долженко Ю. В. До питання про неметричні ознаки на людських черепках із Київського Арсеналу XVII–XVIII ст. / Ю. В. Долженко // Лаврський Альманах. Києво-Печерська лавра в контексті української історії та культури. Збірник наукових праць. — Київ : Фенікс. — 2010. — Вип. 25. — С. 11–17.
 16. Долженко Ю. В. Історико-антропологічний нарис поховань XVII — XVIII ст. з с. Жовнино на Черкащині / Ю. В. Долженко, О. О. Прядко // Етнічна історія народів Європи. — 2014. — Вип. 44. — С. 43–50.
 17. Долженко Ю. В. Краниологія похованих під Кафедральним Костелом Св. Петра і Павла у Луцьку в XVII–XX ст. / Ю. В. Долженко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Вип. 2, Ч. 1. — Тернопіль, 2014 — С.7–25.
 18. Долженко Ю. В. Неметричні ознаки на черепках похованих із Київського Арсеналу XVII–XVIII ст. / Ю. В. Долженко // Болховітіновський щорічник. — Київ: Фенікс, 2011. — С. 118–134.
 19. Евтеев А. Краниологические материалы из некрополя с. Козино: предварительные результаты анализа / А. Евтеев // Актуальные вопросы антропологии. — Т. 6. — Белорусская наука. — Минск, 2011. — С. 474–485.
 20. Каськова Л. Ф. Распространенность кариеса по возрастным периодам у населения Украины эпох меди — позднего средневековья / Л. Ф. Каськова, А. В. Артемьев // Світ медицини та біології. — Полтава, 2011. — № 3. — С. 90–92.
 21. Коваленко О. В. Звіт про дослідження на місці Успенської церкви в с. Лютецька Гадяцького району Полтавської області у 2010 році / О. В. Коваленко, Р. С. Луговий. — Машинопис. Полтава, 2010. — 223 арк. // НА ІА НАНУ. — Ф.е.
 22. Коваленко О. В. Звіт про дослідження на місці Успенської церкви в с. Лютецька Гадяцького району Полтавської області у 2009 році / О. В. Коваленко, Р. С. Луговий. — Машинопис. Полтава, 2009. — 152 арк. // НА ІА НАНУ. — Ф.е.
 23. Козинцев А. Г. Использование дискретно-варьирующих краниологических признаков при индивидуальной диагностике / А. Г. Козинцев // Вопросы антропологии. — М. : 1973. — Вып. 44. — С. 136–141.
 24. Козинцев А. Г. Дискретные признаки на черепках эпохи бронзы из Южной Сибири / А. Г. Козинцев // Исследования по палеоантропологии и краниологии СССР : [Сб. статей / Отв. ред. И. И. Гохман]. — Л. : Наука. Ленингр. отд.-ние, 1980. — С. 75–99.
 25. Козинцев А. Г. Заднескуловая щель как расоразграничительный признак / А. Г. Козинцев // Вопросы антропологии. — М., 1984. Вып. 74. — С. 55–61.
 26. Козинцев А. Г. Краниоскопия и расовая классификация / А. Г. Козинцев // Советская этнография. — 1987. — Вып. 2. — С. 12–31.
 27. Козинцев А. Г. Этническая краниоскопия : Расовая изменчивость швов черепа современ. челоека / А. Г. Козинцев ; АН СССР, Ин-т этнографии им. Н.Н. Миклухо-Маклая. — Л. : Наука. Ленингр. отд.-ние, 1988. — 165, [2] с.

Ю. Долженко. Етнічний склад населення сотенного містечка Лютецька XVII ст. ...

28. Кулаковський П. Колонізаційна діяльність Конецьпольських на Київському Задніпров'ї / П. Кулаковський // Полтавський краєзнавчий музей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. Збірник наук. статей. – Полтава : Полтавський літератор, 2010. – С.260–297.
29. Луговий Р. Дослідження Успенської церкви XVII століття в с. Лютецька / Р. Луговий, О. Коваленко // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. – К. : Часи козацькі, 2010. – С. 174–180.
30. Мінейко О. В. Захворювання зубно-щелепного апарата у населення козацької доби (за матеріалами сотенного містечка Лютецька)/ О. В. Мінейко // Наукова збірка : Історична антропологія та біоархеологія України. Вип. 1. – К.: 2014 – С. 131–143.
31. Мовсесян А. А. Программа и методика исследования аномалий черепа / А. А. Мовсесян, Н. Н. Мамонова, Ю. Г. Рычков // Вопросы антропологии. – М. : 1975. – Вып. 51. – С. 127–150.
32. Мовсесян А. А. Фенетический анализ в палеоантропологии / А. А. Мовсесян ; МГУ им. М. В. Ломоносова. – Москва : Университетская книга, 2005. – 272 с.
33. Моисеев В. Г. Происхождение уралоязычных народов по данным краниологии / В. Г. Моисеев; Рос. акад. наук, Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера). – СПб. : Наука, 1999. – 131, [1] с.
34. Падалка Л. В. По вопросу о времени основания города Полтавы (в связи с летописным известием о походе Игоря, князя Новгород-Северского за реку Ворсклу в 1174 году) / Л. В. Падалка // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. – К. : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1896. – Кн. 10 / [ред. В. З. Завитневич]. – Отд. II. – С. 15–33.
35. Рудич Т. А. Антропологические материалы из раскопок 1991–1996 годов в Вышгороде / Т. А. Рудич // Старожитності Вишгородщини. Збірка тез доповідей і повідомлень 13-ої науково-практичної конференції присвяченої «Дню пам'яті Ярослава Мудрого», 24–25 травня 2007 року в м. Вишгород. – Вишгород, 2009. – С. 75–79.
36. Рудич Т. А. К вопросу об антропологическом составе населения Украины XVI–XVII вв. / Т. А. Рудич // Степи Европы в эпоху средневековья. Т. 1. – Донецк.: 2000. – С. 381–392.
37. Рудич Т. О. Антропологічні матеріали з розкопок цвинтаря на території Михайлівського Золотоверхого монастиря / Т. О. Рудич // Археологія. – № 4. – С. 49–54.
38. Рудич Т. О. Антропологічний склад населення м.Чигирин 16 – 17 ст.: за матеріалами козацького цвинтаря / Т. О. Рудич // Запорозьке козацтво в пам'ятках історії та культури. – Запоріжжя, 1997. – С. 55–61.
39. Рудич Т. О. Населення Середнього Подніпров'я I–II тисячоліття за матеріалами антропологии / Т. О. Рудич ; Інститут археології НАН України. – Київ, 2014. – 298 с.
40. Тараненко С. Нові дані щодо могильнику приходської Введенської церкви Києва / С. Тараненко, П. Вікторова, Ю. Долженко, В. Кода // Krolowe i biskupi, guscerze i chlopi – identyfikacja zmarlych. Poznan. 2014 – С. 249–254.
41. Тегако Л. И. Антропология Белорусского Полесья : (Демография, этн. история и генетика) / Л. И. Тегако, А. И. Микулич, И. И. Саливон ; Под ред. Т. И. Алексеевой. – Минск : Наука и техника, 1978. – 158 с.

Ю. Долженко. Етнічний склад населення сотенного містечка Лютецька XVII ст. ...

42. Томашевич Т. В. Закономерности распределения частот подглазничных каналов черепа человека / Т. В. Томашевич // Вопросы антропологии. — М., 1988. — Вып. 80. — С. 119–128.
43. Чеснис Г. А, Чаквин И. Использование неметрических краниологических признаков в этногенетических исследованиях (по палеоантропологическим материалам X–XVI вв. с территории БССР) / Г. А. Чеснис, И. Чаквин // Glasnik. Antropoloskog drustva Jugoslavije. — Beograd, 1986. — SV 23. — P. 53–57.
44. Чеснис Г. А. Неметрические признаки черепа людей Черняховской культуры / Г. А. Чеснис, Т. С. Кондукторова // Вопросы антропологии. — М., 1982. — Вып. 70. — С. 62–75.
45. Чеснис Г. А. Фенетические взаимоотношения средневековых восточных славян по дискретным признакам черепа / Г. А. Чеснис // Вопросы антропологии. — М., 1990. — Вып. 84. — С. 47–58.
46. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV — до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна / Н. Яковенко; Укр. наук. ін-т Гарвардського ун-ту, Ін-т Критики. — Вид. 2-е, перегл. і виправ. — К. : Критика, 2008. — 472 с. — (іл.).
47. Dolzhenko Yu. V. Craniological characteristics of the Baturyn's population in 17–18 centuries / Yu. V. Dolzhenko // Ніжинська старовина : Збірник регіональної історії та пам'яткознавства. (Серія «Пам'яткознавство Північного регіону України», № 6. Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. — К. : Центр пам'яткознавства НАН України. — К. — 2014. — Вип. 18 (21). — С. 40–56.
48. Dolzhenko Yu. V. Craniology of XVI–XVIII Centuries Zhovnyno Burial / Yu. V. Dolzhenko // Modern Science — Moderni věda. — Praha. — České Republika, Nemoros. — 2014. — № 4. — P. 119–132.
49. Berry A. C. Epigenetic variation in the human cranium / A. C. Berry, R. J. Berry // Journal of Anthropology. — 1967. — V. 101. — P. 361–379.
50. Ubelaker D. N. Human skeletal remains: excavation, analysis, interpretation. Albine manuals on archaeology. 3rd ed. / D. N. Ubelaker. — Chicago, 1989. — 116 p.
51. Buikstra J. Standards for Data Collection from human Skeletal Remains / J. Buikstra, D. Ubelaker. — Arkansas Archeological Survey Research Series. — 1994. — No. 44. — 206 p.
52. Ortner D. J. Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains / D. J. Ortner. — San Diego, California, 2003. — 645 p.
53. Kozintsev A. Homo. Ethnic epigenetics: A new approach / A. Kozintsev Ethnische Epigenetik. — Jena, New York, 1992. — Vol. 43/3. — Pp. 213-244.
54. Davida E. Über die Varietäten des Verlaufes der Sutura infraorbitalis sagittalis / E. Davida // Aan. 1913. — Bd 44. — H. 10. — S. 203-210.
55. Martin Rudolf. Lehrbuch der Anthropologie. In systematischer Darstellung. Mit besonderer Berücksichtigung der anthropologischen Methoden für Studierende, Ärzte und Forschungsreisende. Zweite, vermehrte Auflage. Zweiter Band : kranologie, osteologie Mit 281 abbildungen im text / Martin R. — Jena : Verlag von Gustaf Fischer. — Bd. II. — 1928. — 1062 s.

Dolzhenko Yuri

Ethnic relations of the 17th ct. Liutenka squadron town's population according to craniological data

The remains of the people buried in Lyutenka squadron town in the 17th ct. have been analyzed in this article. The aggregate archaeological expedition of Poltava National V. G. Korolenko Pedagogical University and The Poltava Museum of Local Lore named after Vasyl Krichivsky under the direction of O. Kovalenko explored the place of Dormition church in Liutenka village (Hadiach district of Poltava region) during 2008–2010. The Dormition church was built in 1686 under a grant of Mychailo Borokhovych. He was the Liutenka certain captain, the Hadiach colonel in 1687–1705 and the acting hetman during the military campaigns of Ivan Mazepa. This building was one of the marquee architecture monuments connected with Ukrainian national rebirth. The church had three altars and a carved five-storey iconostasis. There were also the sacrariums of the archangel Michael and of the Holy Trinity. This edifice was blasted out in 1974 as injured by a long time. The unshapely ruins of the church and its belfry were annihilated in April of 1985. A small wooden church built by the Liutenka free settlement inhabitants preceded the mentioned stone church. This wooden church was complemented by the cemetery, used till early 19th ct. The archaeological investigations helped to search out about 250 ground entombments. These graves were tightly placed. Sometimes they overlapped each other to five times. The contrastive analysis of morphological complexes of this selection with the 16th – 20th century population of the Eastern Europe has been conducted. According to the craniological data, the studied male series came similar to the groups from Moscowian south colonies and west Letts, skulls from Sumy group, Byelorussians, Moldovans. In its turn, according to the craniological data, female sample also has analogy with Ukrainian women of southern areas, Byelorussian women from Polissia and Ukrainian women from Sumy. According to the ethnical craniology men as well as women from the studied sample has no similarities at this stage of the research. On the skulls from Liutenka, the largest percentage of wedge-shaped maxillary suture has been detected among Left-bank groups that appears more often in Caucasians than in Mongoloids. The lowest percentage of foramen has been detected on the Liutenka's skulls from the series that are studied from the territory of Slobozhanshchyna for present days. This fact also testifies the group to be Caucasian.

Keywords: *craniometry, craniology, phenetic, anthropology, Cossacks, Liutenka, squadron town, the right bank of Dnipro, cemetery.*

Долженко Юрий

Этнический состав населения сотенного города Лютенька XVIIв. по данным краниологии

В статье проанализированы останки людей, погребенных в сотенном казацком городе Лютенька в XVI–XVII вв. Проведен сравнительный анализ морфологических комплексов этой выборки с населением Восточной Европы XVI–XX вв. Выяснено, что, по данным краниометрии, проявляется сходство исследованной мужской серии с группами московских южных колоний, а также западных латышей, черепами из сумской группы, белорусами и молдаванами. Женская группа, в свою очередь, имеет аналогии с украинками восточных регионов, белорусками Полесья, украинками из Сум. По данным этнической краниологии (женщины и мужчины рассматривались вместе), выборки, похожие на исследуемую, на данном этапе исследования не найдены. На черепах из

Ю. Долженко. Етнічний склад населення сотенного містечка Лютецька XVII ст. ...

Лютецьки виявлен найбільшій процент клиновидного верхнечелюстного шва (встречающегося в целом чаще у европеоидов, чем у монголоидов) среди групп Левобережья. Также на черепах из Лютецьки отмечены самые низкие проценты надорбитных отверстий по сравнению с уже исследованными сериями с территории Слобожанщины, что тоже свидетельствует о европеоидности группы.

Ключевые слова: *краниология, краниоскопия, фенетика, антропология, казачество, Лютецька, сотенный город, погребение.*